

Christianshavns Lokalhitoriske Forening & Arkiv

Uddrag af:

København i Kristian den Ottendes og Frederik den Syvendes tid 1840-1857 - Kapitel I

Kbh., G.E.C. Gad, 1912

Villads Christensen (1864-1922)

eremit.dk

Fra www.eremit.dk

Denne eTekst er en nøjagtig kopi af teksten i den originale trykte udgave. Teksten er fremstillet med OCR teknik hos **eremit.dk**, og udgivet oktober 2004. Teksten er fremstillet til undervisning og forskning, samt andre der beskæftiger sig med Københavns historie og kan frit bruges til sådanne ikke kommercielle formål - med kildehenvisning.

Kristianshavn

Det gammeldags Kristianshavn, der er blevet sig selv lig under Aarhundreders Omskiftelser, havde ogsaa i Fyrreerne væsentlig det samme Præg som nu. Ud mod Havnen laa det ene Skibsværft ved Siden af det andet. Her havde *Jacob Holm* sit Skibsbyggeri, hvor han for L. N. Hvidt byggede det første danske Dampskib; det hed Frederik VI og løb i regelmæssig Fart mellem København og Kiel, indtil det strandede i 1845. Bag ved Holms Plads laa det militære Laboratorium, - et Naboskab, som let kunde blevet skæbnesvangert for hele Byen, da Holms Plads den 20. Juni 1843 hjemstøgt af den største Ildebrand, som København i disse Aar var Vidne til. I Laboratoriet var der et Forraad af 8000 Pund Krudt foruden fyldte Bomber, Granater og Patroner. Brandvæsenets Virksomhed maatte fra første Færd koncentreres om at spærre Ilden Vej til Laboratoriet, hvilket ogsaa lykkedes, medens derimod alle Bygningerne paa Holms Plads nedbrændte. - De saakaldte *Holms Huse* var den Række lave Arbejderboliger, der endnu ses langs Volden i Langebrogade; i Modsætning til Tidens andre Smaalejligheder roses de stærkt for deres Nethed og deres sunde og luftige Beliggenhed.

Paa *Wilders Plads*, der i 1839 var bleven solgt af Asiatisk Kompagni til Handelshuset Zinn & Søn med flere, var der ligeledes Skibsværft. Ejerne af dette søgte i 1844 at indrette sig en saa moderne Ting som en Flydedok, men inden de skred til Anlægget, ønskede de Eneret paa denne Indretning for femten Aar. Magistraten, som skulde udtale sig herom, vidste øjensynlig ikke, hvad en Flydedok var; men efter at den havde faaet Besked fra sin sædvanlige Tilflugt, Polyteknisk Lærestalt, og fra Fabrikdirektøren, blev det ansøgte nægtet. - Uden for Wilders Plads kom Flaadens store Værfter paa Nyholm.

Ogsaa længere inde paa Kristianshavn ragede Fabriksskorstene i Vejret, og Luften genlød af Hammerslag. I 1846 anlagde *Baumgarten* og *Burmeister* deres Maskinfabrik i Overgaden neden Vandet, hvorfra senere det store Skibsbyggeri paa Refshaleøen voksede frem. Ogsaa det oprindelige Anlæg i Overgaden udvidede sig stærkt i Aarenes Løb, - Udvidelsen skete til en Begyndelse derved, at Fabrikken bredte sig ud over Gaden indtil Kanalens Bolværk. Allerede i Fyrreerne benyttede Firmaet Gaden fra Lille Sofiegade til Laboratoriet, men først i 1855 ordnedes Forholdet endelig ved, at Gaden blev overladt det af Kommunalbestyrelsen. Da Firmaet var blevet Ejer af Grundene paa begge Sider af Lille Sofiegade, søgte det ogsaa at faa Raadighed over denne Gade; men det gik dog først i Orden i 1868, da Kommunen solgte Lille Sofiegade til *Burmeister & Wain* for 6000 Rdlr.

Allerede tidligere var den modsatte Ende af Overgaden neden Vandet bleven paa samme Maade afspærret af Ankersmed Caspersen; og i det hele taget var Kristianshavns Gader stærkt efterstræbte af den voksende Industri. Jernstøber Løwener søgte om Tilladelse til at afspærre en Del af Dronningensgade, og Interessenterne i Lille Mølle vilde spærre en Vej langs Volden; men begge disse Andragender blev dog afslaaede.

Kristianshavns største Pryd var da som nu *Vor Frelsers Kirke* med sit ejendommelige Spir. Men det var en kostbar Pynt, og Kirken var forfalden og slet vedligeholdt, altid trængende til Reparation. I 1845 var Tilstanden saadan, at Tyve om Natten kunde afbrække og bortføre Kobberet paa Kirkens Tag. Det var særlig Taarn og Spir, som trængte til Reparation. Men Kommunen, som var Patron for Kirken, trykkede sig ved at udrede Pengene dertil, da den med god Grund hævdede, at Taarn og Spir var uden Betydning for Gudstjenesten og væsentlig kun gjorde Nytte som Sømærke. I 1849 indsaa endelig alle Parter, at det ikke kunde nytte at forhandle længer om, hvem der skulde betale, - der maatte i hvert Fald tages fat straks. Finansministeriet lovede da at betale Halvdelen af de 16,000 Rdlr., som Overslaget lød paa, naar Kommunen foreløbig vilde lægge Pengene ud og vente med Betalingen, indtil Krigen var endt, og Staten igen fik bedre Raad. Derpaa blev der begyndt paa Arbejdet; men Reparationen viste sig at koste 25,000 Rdlr., og Staten holdt paa, at den ikke vilde betale mere end de 8000 Rdlr., som den fra først af havde lovet. Det blev dyrt for Kommunen, som desforuden havde anvendt 19,000 Rdlr. paa selve Kirken. Og saa var endda en Istandsættelse af Orglet tilbage. Kirkens Orgel var et af de fortrinligste i Landet, men det var som alt det øvrige i en saa maadelig Forfatning, at det ikke mere kunde bruges. Det blev nu undersøgt af Professor Hartmann, der erklærede, at en Istandsættelse vilde koste ca. 4000 Rdlr., men at Orglet var saa værdifuldt, at det fortjente denne Bekostning. Pengene blev da skaffede til Veje af forskellige Legatmidler og Orglet istandsat.

Paaskedag 1853 aabnedes Kirken paa ny efter den langvarige Restaurering. Sognepræsten Visby og Kirkeværgen Ankersmed Caspersen fik af Kommunen bevilget de fornødne Pengemidler til Afholdelse af en højtidelig Aabningsfest med Kantate og Basunmusik.

Omkring de to Kirker paa Kristianshavn laa endnu de gamle *Kirkegaarde*. Desuden havde *Vor Frelsers Kirke* en nyere Begravelsesplads, Rolighed kaldet, i Sct. Annæ Gade tæt op mod Volden og en Frijordskirkegaard for Fattigfolk ude paa Amager. Da det i 1851 blev forbudt at begrave flere Lig inden for Voldene, skulde dette Forbud ogsaa have omfattet Kristianshavn; men foreløbig blev det her stillet i Bero. Thi vel blev der anvist *Vor Frelsers Kirke*, ligesom Byens andre Kirker, en Andel i Assistenskirkegaarden paa Nørrebro; men Kristianshavnnernes Protest mod at benytte en saa fjerntliggende Begravelsesplads var jo vel berettiget, og en Anvisning paa at benytte Assistenskirkegaarden paa Amager strandede paa den tilfældige Omstændighed, at den fine Ligvogn ikke kunde komme gennem den lave Amagerport, - kun Nr. 2 og de ringere Vogne kunde passere Porten. Dette Argument har Autoriteterne dog sat sig ud over; Amagerport blev staaende til 1857, men allerede den 1. August 1853 blev yderligere Begravelser inden for Kristianshavns Volde forbudt. Baade den oprindelige Begravelsesplads omkring Kirken og »Rolighed« blev derfor nedlagte, medens Frijordskirkegaarden uden for Amager Port blev udvidet og saaledes indrettet, at den ogsaa kunde afgive Plads for betalte Gravsteder.

Lige over for denne Kirkegaard, paa den modsatte Side af Amagerbrogade, laa *Slavekirkegaarden*, der benyttedes til Begravelsesplads for Fangerne i Børnehuset og for dem, der blev henrettede paa Amager Fæled. I 1857 begyndte Arbejdet for at faa den flyttet. Tidsaanden krævede ikke længer med den tidligere Strenged, at Forbrydere og Straffefanger skulde have deres egen Kirkegaard, - baade i Viborg og Horsens begravede man de afdøde Tugthusfanger i en særlig Afdeling af de almindelige Kirkegaarde. Det var dog først, da de omliggende Lodder paa Amager begyndte at blive bebyggede, og Sundhedsvæsenet klagede over, at *Slavekirkegaarden* var sundhedsskadelig for Omgivelserne, at denne Begravelsesplads blev nedlagt. Nu er et Forstadsteater bygget paa dens Grund.

Bag *Vor Frelsers Kirke* laa et omtrent ubebygget Terræn, som i 18. Aarhundrede var fremkommet ved Opfyldning med Renovation. Da de nye Renovationskuler uden for Amagerport blev tagne i Brug i 1777, ophørte man med at føre Natterenovationen ud paa denne Plads. Derimod beholdtes en Del af den til Losseplads for Dagrenovation og benyttedes som saadan endnu i 1857. medens andre Dele af det store Terræn blev solgte og søgt anvendte paa forskellig Maade. Et Jordstykke syd for Baadsmadsstræde blev købt af den kongelige Porcelænsfabrik, som indrettede en Filialbygning

derude, og en Del af Grunden nord for Baadsmadsstræde gik i 1779 over til Søkvæsthuset. Siden 1808 havde det borgerlige Infanteri haft Øvelsesplads og Eksercerhus paa dette Terræn.

Eksercerhuset var en gammel Bygning fra 1704, som stadig trængte til Reparation. I 1843 gjorde Kæmneren opmærksom paa, at der paa Bygningens Loft henlaa en Mængde gamle, svære Isningsredskaber, som ved deres Vægt ødelagde Bygningen, og han anmodede derfor om, at de maatte blive flyttede et andet Sted hen eller solgte. De var bestemte til Isning i Stadsgraven, men havde ikke været brugte siden den engelske Krig.

Denne Skrivelse gav Anledning til, at man undersøgte disse gamle Sager nøjere. De sværeste Stykker var to Isbrydningsmaskiner og en Isplov til to Heste. Endvidere fandtes 238 Issave, 798 Isøkser, 106 Baadshager, 126 Isbrækkere, 3 Jerndykkere, 42 Ishager, 6 Israger, 12 Isriver, 54 Trækøller og 6 Isslæder. Alle disse Ting var ophobede paa et Loft, der havde givet sig flere Tommer under den svære Vægt og næppe længer kunde vedblive at bære den. Men Stadshauptmanden modsatte sig, at noget deraf blev solgt; kun den svære Isplov, der formedelst sin Størrelse og Vægt dog ikke kunde anvendes, maatte man skille sig af med. Det øvrige søgte man at faa de militære Autoriteter til at tage; men hverken Fæstningens Materialgaard eller Arsenallet vilde have det, og i 1844 maatte Kommunen da opføre et særligt Hus paa den borgerlige Eksercerplads til Opbevaring af disse Redskaber.

Men heller ikke denne Ordning fik Lov til at vare længe; thi snart maatte det borgerlige Infanteri helt rømme Pladsen. Dets gode Dage var forbi, da en Forening med Pastor Visby som Formand i 1851 begyndte at opføre en Række Arbejderboliger paa en Del af Søkvæsthusets Grund langs med Eksercerpladsen og med Vinduer ud mod denne. Kæmneren protesterede mod det hele Anlæg; det vilde være til megen Gêne for Borgerne at eksercere, hvor saa mange Personer kunde se paa dem; uden at Kommunen var bleven spurgt, var der allerede opført et Plankeværk paa Eksercerpladsens Grund, og det maatte antages, at der ogsaa skulde anlægges en Vej over den langs de nye Huse. Da Pastor Visby blev spurgt, erkendte han, at Foreningen havde været uberettiget til at opføre Plankeværket, men bad om, at det nu maatte blive staaende; og en Gade i Forlængelse af Prinsensgade vilde han ogsaa gerne have anlagt. Men det var for sent, han nu kom i Tanker om at ansøge Kommunalbestyrelsen derom. Hans Ansøgning blev afslaaet, og det nyttede ikke, at Finansministeriet, der selv var interesseret i Gadeanlæg paa denne Del af Kristianshavn, støttede ham og anbefalede hans Andragende om en Kørevej hen over Pladsen. Pastor Visby havde faaet de kommunale Myndigheder imod sig ved sin noget overlede Fremgangsmaade, og han maatte nu opgive det allerede paabegyndte Byggeforetagende og se sig om efter en anden Plads til sine Arbejderboliger.

Men det var en Pyrrhusejrr, Kommunen her havde vundet over Pastor Visby og Finansministeriet. Thi disse Forhandlinger gav Anledning til, at Ministeriet nu lod undersøge, hvem der egentlig havde Ejendomsretten til denne Eksercerplads. Resultatet blev, at Pladsen tilhørte Staten, og dette maatte Kommunen indrømme, idet den dog til en Begyndelse hævdede, at Staten var forpligtet til at anviser Borgervæbningen en anden Eksercerplads, hvis den fratog Byen den hidtil brugte. Men ogsaa denne Fordring frafaldt Kommunen, da Ministeriet forlangte den prøvet ved Domstolene, og i 1854 indrømmede da Kommunalbestyrelsen, at Staten havde ubetinget Ret til at disponere over Eksercerpladsen uden noget Vederlag til Byen.

Regeringen benyttede sig meget energisk af denne Indrømmelse. Den opsigde Borgervæbningen til Rømning af Pladsen inden Udgangen af 1856 og bekendtgjorde samtidig, at det hele Areal vilde blive udstykket i 37 Parceller og bortsolgt til Bebyggelse.

Stadshauptmanden var meget ulykkelig over den Vending, Sagerne havde taget. Han havde ingen andre Steder at gaa hen med sine Folk, og trods Opsigelsen vedblev han endnu i 1857 at eksercere med dem paa den gamle Plads. Fra Regeringen kom den ene skarpe Skrivelse efter den anden for at faa ham bort. Den 6. Juli forlangte Finansministeriet, at Væbningen uopholdelig skulde ophøre med sine Øvelser paa Kristianshavn; men endnu i Begyndelsen af August færdedes Væbningsmændene derude. Saa henvendte Finansministeriet sig til Justitsministeriet med Anmodning om at faa dem fjernede, at faa Porten ind til Pladsen aflaaet og Nøglerne afleverede. Det hjalp, og den 6. August meldte Væbningen, at nu var Øvelserne ophørte. Samtidig indsendtes en Fortegnelse over, hvad der fandtes paa Pladsen, Væbningen tilhørende. Det var en Skydevold, som havde kostet 660 Rdlr., nogle Flagstænger og Skur, 12 Bænke, 53 Elmetræer, 1 Ahorn, 8 Kastanietræer, 28 Frugttræer og nogle Buske. Plankeværket uden om Pladsen var bekostet af Kommunen, ligesom det i 1844 opførte Skur til Isningsredskaberne.

Disse Redskaber var jo nu for anden Gang bleven husvilde, og paa ny forsøgte Kommunalbestyrelsen at faa Tilladelse til at sælge dem ved Auktion. Men det blev nægtet nu som sidst, og Justitsministeriet benyttede Lejligheden til at indskærpe, at ikke blot skulde Redskaberne fremdeles holdes rede til Anvendelse, men Borgervæbningen havde nu som før den Pligt at besørge Isningsarbejdet, naar det blev forlangt. Med Hensyn til Opbevaringen af alt det gamle Jern maatte Regeringen dog denne Gang selv gøre Udvej, da den forlangte Pladsen ryddet; og det ordnedes da saaledes, at det hele blev afleveret paa den militære Materialgaard. Skydevolden paa Eksercerpladsen fik Lov til at blive liggende et Aar endnu, og det øvrige Inventar solgtes ved Auktion for 285 Rdlr.

I de samme Aar skilte Staten sig af med den store Grund mellem Baadsmadsstræde og Sct. Annæ Gade, som tilhørte *Porcelænsfabrikken*. Her laa en gammeldags Bygning midt i en Have, hvor en Administrator boede, og hvor der var Oplag af ildfast Ler m. m. 1) For at faa Købere til disse Grunde var det af Interesse for Staten at faa en Gade anlagt derover. Indenrigsministeren forespurgte i 1853, om Kommunen vilde købe et Stykke af Grunden til Forlængelse af Amagergade. Men det vilde Kommunen aldeles ikke. Saa spurgte Ministeriet, om Kommunen vilde anlægge Gaden, naar den fik Grunden gratis. Men heller ikke dette Tilbud blev modtaget, ja, Borgerrepræsentationen fraaadede overhovedet

at bebygge denne Grund, da den ikke egnede sig dertil. Den var opfyldt med en Blanding af Dagrenovation og Natterenovation, og der fandtes paa sine Steder Lig i Bunden, da der her i ældre Tider havde været Begravelsespladser for Fattiglemmer og Børnehusfanger. Sundhedskommissionen sluttede sig hertil og forlangte, at Grunden i hvert Fald skulde udgraves indtil den faste Bund, før den maatte bebygges.

Der blev altsaa ingen Gade anlagt hverken dengang eller senere; men Staten udstykkede alligevel Grunden, saa godt det lod sig gøre, og solgte Parcellerne bort.

Uden for Amagerport laa den ilde ansete Forstad *Amagerbro* med Renovationskuler og Rettersted. Sogneforstanderskabet i Taarnby klagede til Magistraten over den i 1842. Der var hverken Lygter eller Vægttere paa den Del af Byens Grund, der strakte sig fra Amagerport til Sundbyerne; derimod fandtes her adskillige Værtshuse, der søgtes af de laveste Befolkningsklasser fra Kristianshavn og jævnlig gav Anledning til betydelige Ekscesser. Det var saaledes ikke helt farefrit at passere denne Strækning, og den eneste Beskyttelse for den vejfarende, nemlig Skildvagten uden for Barrièren, var nu bleven inddraget som Følge af det nye Militærreglement. Sogneforstanderskabet henstillede derfor til Københavns Politi at drage Omsorg for de vejfarendes Sikkerhed paa denne Del af Stadens Grund.

Bræstrup mente dog ikke, at de foreslaaede Foranstaltninger var nødvendige: »Tidligere var der vel paa Amagerbro adskillige faste Danseboder, som jævnlig besøgte af de simpleste Klasser, hvorved ikke sjældent om Aftenen og om Natten endog temmelig betydelige Uordener foranledigedes paa Broen; men efter at disse Danseboder i den senere Tid er ophævede, er ogsaa hine Uordener saa at sige ophørte eller dog bleven sjældne.«

Dette Standpunkt var dog iøjnefaldende svagt, og det kunde ikke i Længden opretholdes. I 1845 befaledes det da ogsaa ved kgl. Resolution, at der skulde ansættes to Vægttere og anbringes tolv nye Lygter paa Amagerbro.

Fra Renovationskulen tæt uden for Amagerport og ned til Sundet strakte sig de saakaldte *Flader*, et sumpet Terræn paa 38 1/2 Td. Land, til Dels overskyttet af Vand og benyttet til Afløb fra Renovationskulerne. Dette uappetitlige Terræn, der endnu i vore Dage ikke bruges til andet end til Losseplads for Dagrenovation, forsøgte Amagerne i Fyrerne med stor Ihærdighed at fravriste Københavns Kommune. De paastod, at Fladerne i Følge en Landvæsenskommissions »Eragtning« i 1784 var bleven forbeholdte hele Amagerland til fælles Brug som - Grusgrave! Men Amagerne kunde aldeles intet bevise af deres Paastande, og Fladerne tilkendtes København ved en Højesteretsdom i 1849. Kommunen begyndte derefter at arbejde paa deres Tørlægning. En Mølle til Udpumpning af Vandet blev bygget og Dæmninger anlagte, og det var Meningen, at Terrænet ved Paafyldning skulde forhøjes en eller to Fod. Men først i vore Dage er man kommen saa vidt med dette Arbejde, at der har kunnet blive Tale om en Anvendelse af Fladerne til Parkanlæg.

De mange *Kanaler* paa Kristianshavn voldte Grundejerne megen Bekymring, og de vidste ikke selv ret, hvorledes de skulde stille sig til dem. Snart kommer der et Andragende om, at Broerne over dem - Wilders Bro, Snorrebroen og Børnehusbroen - maa blive forandrede til Vindebroer, saa Skibe kan passere igennem dem; snart foreslaas det helt at tilkaste Kanalerne og saa igen en anden Gang at uddybe dem. Interesserne var modstridende, og Magistraten havde derfor ikke vanskeligt ved at finde s i t. Standpunkt: alle disse Andragender blev afslaaede, og alt forblev ved det gamle.
